

СТОГОДИШЊИЦА РОБЕЊА ДРАГОЈЛА ДУДИЋА

У 1987. години обележена је 100-годишњица рођења Драгојла Дудића, напредног земљорадника и револуционара, ратника и писца, једног од организатора оружаног устанка у ваљевском крају, првог председника Главног народноослободилачког одбора Србије и народног хероја. Мада родом из ваљевског краја, Драгојло Дудић је својим животом, радом и целом, доказао да припада не само српском, већ и другим нашим народима и народностима. Зато је и разумљиво што је обележавање стоте годишњице рођења уврштено у републички и савезни календар значајних годишњица догађаја и личности које су свечано обележаване 1987. године.

Председништво Републичке конференције Социјалистичког савеза радног народа Србије, на седници одржаној 26. маја 1987. године, полазећи од иницијативе Општинске конференције ССРН Ваљево, а на предлог Координационог одбора при РК ССРН Србије за неговање револуционарних традиција и прославе, односно Комисије Председништва РК ССРН Србије за кадрове и друштвена признања, именовало је Одбор за обележавање 100-годишњице његовог рођења. У одбору су били многи истакнути друштвено-политички, научни, културни и јавни радници из Федерације, СР Србије, подринско-колубарске међуопштинске регионалне заједнице и општине Ваљево, један број Драгојлових другова и сарадника из предратног и ратног периода и родбине. За председника Одбора именован је Бранислав Иконић, председник Скупштине Социјалистичке Републике Србије и члан Председништва Републичке конференције ССРН Србије.

На првој седници овог Одбора, одржаној 14. јула 1987. године, обављено је његово конституисање (изабран је секретар и секретаријат), договорена концепција прославе и усвојен програм обележавања ове значајне годишњице. Предвиђено је организовање више акција и манифестација, које је требало реализовати на територији целе СФР Југославије, јер је договорено да овај јубилеј има општејугословенски карактер. Носиоци свих ових активности били су: друштвено-политичке организације и заједнице, установе културе и друге образовно-васпитне институције, културно-просветне заједнице, месне заједнице, организације удруженог рада, средства јавног информисања, друштвене организације, друштва и удружења грађана. Том приликом, договорено је да обележавање овог јубилеја има пре свега идејно-политички, морални и културни смисао, и образовно-васпитни значај. Циљ свеукупног ангажовања био је да се истакну најзначајније карактеристике Драгојлове личности и облици његове активности, да све то буде прожето заједничким револуционарним стремљењима и социјалистичким патриотизмом југословенских народа и народности; да се живот, рад и дело ове по много чему целовите, самосвојствене и знамените личности што више приближе данашњим генерацијама и тако трајно сачува успомена на њега; да се његова самосвест и настојања држе као најзначајније одреднице и данашњег тренутка, пошто је Драгојло Дудић био човек из народа, непрестано деловао плугом и оружјем, живом и пи-

саном речју, али пре свега личним примером. Због тога је био изузетно поштован, а његове моралне и радне особине и данас би могле да служе за пример. Зато је обележавање јубиларне годишњице његовог рођења било примерено садашњем друштвено-политичком тренутку.

На седници Одбора за обележавање 100-годишњице рођења Драгојла Дудића, одржаној 9. децембра 1987. године у Београду, анализирана је дотадашња активност на реализацији утврђеног програма. Тим поводом подвучено је да су планиране активности углавном успешно завршене и договорено да остале треба реализовати до средине 1988. године.

Републички одбор Савеза удружења бораца народноослободилачког рата Србије, још 1971. године основао је стални Књижевно-публицистички фонд „Драгојло Дудић” са циљем континуираног подстицања књижевног и публицистичког стваралаштва на теме народноослободилачке борбе и социјалистичке револуције народа и народности Југославије. Од оснивања, Фонд „Драгојло Дудић” спровео је шеснаест наградних конкурса, кроз које је прошло 1.280 рукописа, од којих је награђен 51 рукопис из књижевности и 43 из публицистике, а похваљено је још 75 рукописа. Финансирање рада Фонда до недавно је обезбеђивао Републички одбор СУБНОР Србије, као његов оснивач. Како та средства нису била довољна за помагање објављивања награђених и похваљених радова, то конкурс и није побуђивао веће интересовање писаца.

У циљу даље афирмације књижевно-публицистичке делатности, сто-годишњица рођења Драгојла Дудића, била је повод да се изврши трансформисање овог Фонда у Фондацију „Драгојло Дудић”, која ће у већој мери створити материјалне и друге услове за даљи развој конкурса и његове још чвршће традиције у нашем културном животу, односно за подстицање књижевне и публицистичке делатности и помагање објављивања награђених и похваљених дела на теме из НОР-а и послератне изградње нашег социјалистичког самоуправног друштва. Оснивачи ове Фондације су републички органи друштвено-политичких организација (Централни комитет СКС, Републичка конференција ССРН, Републичко веће Савеза синдиката, Републички одбор СУБНОР и Републичка конференција ССО), Скупштина СР Србије, Републички комитет за културу, Самоуправна интересна заједница културе Србије, Скупштине општина Ваљева и Титовог Ужица. Посебно радује да се међу њеним оснивачима налазе покрајински одбори СУБНОР Војводине и Косова. Нажалост, међу оснивачима Фондације „Драгојло Дудић” још увек нема ни једне новинске и издавачке куће, па ни библиотеке и књижаре, јер без њихове подршке у штампању и пласирању ових рукописа постоји реална опасност да Фондација и даље задржи маргинални статус и неизвесну судбину.

Оцењивачке комисије за књижевност и публицистику на завршеном XVI књижевно-публицистичком конкурс у „Драгојло Дудић” издвојиле су, наградиле и похвалиле укупно 13 рукописа, који својом идејно-политичком и уметничком вредношћу представљају допринос нашој савременој књижевности и публицистичкој литератури. Овогодишњи добитник прве награде за књижевно дело из ове области је Новица Спасић за збирку приповедака „Откуп”, а прву награду за публицистику, понели су Мирјана Белић Корочкин и Радивоје Давидовић за биографски спис „Повест о браћи Барух”. Свима њима награде и похвале уручене су 17. новембра, на дан формирања Главног народноослободилачког одбора Србије, на свечаности одржаној у Председништву СР Србије, а уручио их је Вукоје Булатовић, потпредседник Председништва СР Србије и председник Управног одбора новоосноване Фондације „Драгојло Дудић”.

Током новембра прошле године расписан је и XVII књижевно-публицистички конкурс за необјављена оригинална књижевна и публицистичка дела на теме народноослободилачке борбе и социјалистичке револуције. Условима новорасписаног конкурса предвиђено је да за књижевну награду могу конкурисати необјављени романи, драме, сценарији, есеји, збирке песама, поеме, мемоари, документарна књижевност, збирке припо-

ведака и новела, ако за тему имају догађаје и личности из НОР-а и социјалистичке револуције, односно послератне изградње нашег социјалистичког самоуправног друштва. За публицистичку награду могу конкурисати необјављени дневници, историјски и мемоарски записи, биографије, хронике и монографије, као и други истраживачки радови.

На иницијативу Одбора за обележавање 100-годишњице рођења Драгојла Дудића, Међуопштински историјски архив Ваљева објавио је књигу о овом великану. Аутор овог дела, невеликог обима али разноврсне и занимљиве садржине је Зоран Јоксимовић, новинар и књижевник из Ваљева, аутор више књига и других публикација о Дудићу. Садржај тог дела чине: Драгојлови биографски и библиографски подаци, делови његових књижевних и других радова, казивања Дудићевих савременика и оцене „Дневника 1941.“, фотографије, факсимили докумената и стихови посвећени Драгојлу Дудићу. Књига је превасходно намењена за припрему свечаних скупова и пригодних текстова, па је достављена свим општинским конференцијама ССРН на територији СФРЈ и већем броју редакција листова, часописа, телевизијских и радио станица.

Поред ове књиге као обележја јубилеја штампани су плакат, каталог за изложбу, пригодни коверти, блокови, позивнице и ленте.

Међу најзапаженије реализоване активности спада књижевна манифестација, коју су заједно организовали Матична библиотека „Љубомир Ненадовић“ из Ваљева и Одбор за обележавање 100-годишњице рођења овог великана, под називом „Стазама Драгојловог завичаја“. У каравану писаца са села, који је од 18. до 20. новембра 1987. године, имао осам књижевних сусрета у сеоским центрима: Поћути, Ставама, Доњим Лесковицама, Дивцима, Петници, Каменици, Бранковини а такође и у Ваљеву, своје радове су читали: Момчило Тешић из Глумча код Ужичке Пожеге, Милена Јововић из Добраче у Горњој Гружи, Вукосава Андрић из Велике Дренове код Трстеника и Зоран Вучић из Бучума код Сврљига. Као гост наступао је песник Добрица Ерић, који најчешће пише стихове о селу. О личности и делу Драгојла Дудића, говорио је Зоран Јоксимовић, док је ове Сусрете водио Остоја Продановић, директор Матичне библиотеке.

Програме писаца са села видело је преко 1.500 посетилаца. Поред ученика и њихових васпитача, они су побудили значајно интересовање непосредних пољопривредних произвођача. Посебну пажњу слушалаца привлачило је сећање књижевника Момчила Тешића на предратно време када је са Драгојлом, као сељаком књижевником учествовао на књижевној вечери у сали Правног факултета у Београду 1939. године. Приказани програми били су на завидној уметничкој висини, а посебна вредност ове манифестације огледала се и у чињеници да је инспирисала њене учеснике и друге писце да напишу нове стихове, па и песме о Драгојлу. Неке од тих песама већ су објављене и налазе на топао пријем код читалаца.

Средином марта 1987. године у Ваљеву је одржан Трећи сабор рекордера у пољопривредној производњи ваљевске општине, који је био посвећен личности и делу Драгојла Дудића. Поред евоцирања успомена на његов живот, рад и дело, најбољим такмичарима и организаторима овог такмичења за високе приносе у пољопривредној производњи додељене су награде „Драгојло Дудић“, које ће убудуће бити традиционалне. И уобичајена акција „Сусрети села“, која је у општини Ваљево побудила велико интересовање а завршена крајем марта 1988. године, била је у знаку Драгојла Дудића. Поред низа других дисциплина, екипе шеснаест села ваљевске општине такмичиле су се у квизу знања на тему „Живот и дело Драгојла Дудића“. Највише знања из те области показала је екипа домаћина финалне приредбе ових Сусрета — Горње Буковице, док је укупни победник овогодишњих „Сусрета села“ у општини Ваљево било село Гола Глава.

Изградњом нове трасе пута Титово Ужице — Златибор, споменик подигнут на месту погибије Драгојла Дудића, остао је по страни, па је Општински одбор Титовог Ужица организовао акцију да се он премести на лепше и приступачније место — поред новог пута. Пошто је у сличној

ситуацији био и споменик Желимира Жеље Бурића, ратног секретара КПЈ за Ужице и народног хероја Југославије, који је погинуо истог дана кад и Драгојло, договорено је да се њихови споменици поставе на истом месту. У оквиру завршних активности „Ништа нас не сме изненадити“, њихова спомен обележја премештена су на нову локацију између новог пута и шумовитог брда, недалеко од места њихове погибије. Цео простор је лепо уређен у облику широко заобљене хумке на чијем се врху налазе ова два споменика. До њих воде поплочане пешачке стазе на чијем се почетку налази паркинг простор за одмор поред новосаграђене спомен чесме, посвећене Дудићу, Бурићу и дугим борцима палим у одбрани слободне територије Ужичке републике.

На свечаности откривања овог спомен комплекса, 7. јула 1988. године, говорили су Димитрије Нешовић, председник Општинског одбора СУБНОР Титово Ужице и Јеврем Јеша Поповић, генерал у пензији и народни херој, који је и открио ова спомен обележја. Поред већег броја омладине, радних људи и грађана Титовог Ужица и околине, чланова најужих породица Драгојла Дудића и Желимира Бурића, првобораца и народних хероја ужичког краја, свечаности су присуствовали и делегације општине Ваљево и ученици основне школе из села Прелева код Вишеграда, у којој је Желимир Бурић као учитељ радио пре рата и која носи његово име.

У склопу ових активности, оживљена је и стара идеја да се од наследника покојног Малише Стефановића откупи зграда у којој је радио Главни народноослободилачки одбор Србије новембра 1941. године и да се у њој постави стална изложбена поставка која ће сведочити о раду тог одбора и развоју и активности нових органа народне власти у Србији устаничке 1941. године.

На седници свих већа Скупштине СР Србије, одржаној 24. новембра 1987. године, уз присуство представника републичких органа свих друштвено-политичких организација и представника ваљевског краја у органима Федерације, први део био је посвећен обележавању овог јубилеја. О стварању и активности органа нове народне власти устаничке 1941. године; животном путу и револуционарном раду Драгојла Дудића, веома садржајно и надахнуто говорио је др Десимир Јевтић, председник Извршног већа Скупштине СР Србије. Том приликом именоване су и делегације које су, 9. децембра 1987. године, на месту Драгојлове погибије у селу Дријетањ (на шестом километру пута Титово Ужице — Бела земља) и на партизанском спомен гробљу на брду „Крушик“ у Ваљеву, где су сахрањени његови посмртни остаци, положили венце. Уз венац Социјалистичке Републике Србије, у Ваљеву су положени и букети цвећа Драгојлове породице, општине Ваљево и Ваљевског НОП одреда. Уз одавање поште, евоциране су и успомене на овог револуционара. Након тога, у Скупштини општине Ваљево приређен је скроман пријем за чланове Драгојлове породице. Потом је у основној школи у Ваљеву, која носи име Драгојловог сина Милоша-Мише Дудића, такође народног хероја Југославије, приређен богат и разноврстан културно-уметнички програм. Сличан програм изведен је и у Основној школи „Драгојло Дудић“ у Мионици, а тим поводом отворене су и изложбе литерарних, ликовних и техничких радова ученика. Свој допринос обележавању јубиларне годишњице рођења овог револуционара, дали су и ученици основне школе „Драгојло Дудић“ из Малог Мокрог Луга крај Београда, становници Месне заједнице „Драгојло Дудић“ из Петнице, чланови Удружења пчелара „Драгојло Дудић“ из Ваљева и многи други. Ученички и наставнички колективи школа из Ваљева, Мионице и Малог Мокрог Луга, заједничким снагама припремили су и штампали веома занимљив и садржајан лист посвећен овом јубилеју.

Етнографски музеј Србије, Удружење фолклориста Србије и Завичајно удружење Ужичана у Београду, 2. децембра 1987. године, приредили су „Вече сећања на Драгојла Дудића“. Програм је реализован у пуној дворани Етнографског музеја у Београду. О животу и раду великог револуционара, говорио је Милош Јевтић, новинар и публициста из Бео-

града. Одломке из његовог „Дневника 1941.” и казивања друга Тита, Петра Стамболића, Родољуба Чолаковића, Иве Андрића и др Драгише Витошевића читали су чланови Књижевног клуба „Прво зрно сунцокрета”. Своје стихове о Драгојлу Дудићу читали су: Радомир Андрић, Милена Јововић, Драган Колунџија, Милош Мићић, Србиславка Кика Старовић и Михаило Ђуповић. Партизанску песму о Ужичкој републици, уз гусле, отпевао је Мирко Добричанин, председник Друштва гуслара „Вук Карацић” из Београда. Цео овај програм режирао је и водио Милојко П. Боковић, новинар и публициста из Београда.

Седмог децембра 1987. године у Музеју револуције народа и народности Југославије у Београду отворена је изложба о Драгојлу Дудићу, коју је припремио Историјски музеј Србије, уз свестрану помоћ Народног музеја из Ваљева. Том приликом, у присуству већег броја истакнутих друштвено-политичких, јавних и културних радника Федерације, Републике, града Београда и општине Ваљево, о лику Драгојла Дудића говорио је генерал Александар Јањић, председник Републичког одбора СУБНОР Србије. Поводом ове изложбе штампани су пригодан плакат и каталог. После Београда, изложба је била отворена у Ваљеву, Новом Саду, Сарајеву, још неким републичким центрима и збратимљеним градовима Ваљева.

Централна манифестација стогодишњице рођења Драгојла Дудића била је Свечана академија, одржана на дан његовог рођења — 9. децембра 1987. године, у великој дворани Коларчевог народног универзитета. У присуству многобројних званица, Драгојлове родбине, сабораца из предратних и ратних дана, делегација из свих република и покрајина, многих поштовалаца Драгојла Дудића из Београда, Ваљева, Клинаца, Титовог Ужица и других места, о лику и делу револуционара, говорио је Бранислав Иконић, председник Скупштине Србије и Одбора за обележавање овог јубилеја.

У уметничком делу програма свечане академије, учествовали су драмски уметници: Војислав Брајовић, Светислав Гонцић и Миодраг Милованов, вокални солиста Вукашин Савић, народни певач Светлана Стевић и чланови Академског културно-уметничког друштва „Бранко Крсмановић” из Београда, под диригентском палицом Даринке Матић-Маровић. Димитрије Големовић написао је музичку композицију „Три листа из Дневника — у спомен Драгојлу Дудићу”, која је тада први пут изведена. Цео овај програм директно је преносио Радио-Београд на првом програму и Телевизија Београд на другом каналу.

Жива активност на реализацији програма обележавања овог јубилеја, одвијала се и по школама и другим образовно-васпитним институцијама. По препоруци Републичког и међопштинских завода за унапређивање васпитања и образовања, у оквиру редовне наставе из српскохрватског језика и историје, обрађују се посебне наставне јединице о Драгојлу Дудићу. У неким срединама и програми ваннаставних активности ученика који се реализују кроз секције младих историчара, новинара, литерарне, драмске, рецитаторске и друге, реализоване су поједине теме о Драгојлу Дудићу. Уз то у школама на подручју подринско-колубарске међопштинске регионалне заједнице организован је наградни литерарни конкурс о овом познатом револуционару. На његовој реализацији били су ангажовани стручни радници Међопштинског завода за унапређивање васпитања и образовања, Међопштинског историјског архива и Новинске и радио установе „Напред” из Ваљева. Уз све то, многе школе које су организовале школске екскурзије и излете у ваљевски крај, посетиле су и знаменита културно-историјска места везана за Драгојла Дудића.

Колектив Основне школе „Миша Дудић” из Ваљева покренуо је иницијативу да се у дворишту њихове новоизграђене велелепне школске зграде, подигне спомен обележје Драгојловог сина, Милоша-Мише Дудића. У току су активности на реализовању те иницијативе, па је највероватније да ће оно бити откривено почетком 1989. године на 45-годишњице Мишине погибије а у оквиру обележавања седамдесет година постојања и рада КПЈ, СКОЈ-а и напредних синдиката.

И вањевска гимназија, „Владимир Иљич Лењин“, свечано је обележила овај јубилеј. О животу, раду и делу овог великана на традиционалној гимназијској „Трибини“ говорили су: Драгојлова кћи Зора Дудић, његов саборац Софија Станишић-Вујановић и књижевник Зоран Јоксимовић. После њихових излагања вођена је жива дискусија а приказан је и документарни филм Ратомира Ивковића о Драгојлу Дудићу.

У току је и рад на прикупљању и сређивању мемоарске и документарне грађе о Драгојлу Дудићу. Упоредо са тим, ради се и на прикупљању и обради грађе о овом јубилеју који ће се чувати као посебна архивска јединица у Међуопштинском историјском архиву у Ваљеву.

Поводом стогодишњице рођења Драгојла Дудића, 25. фебруара 1988. године у Ваљеву је одржан научни скуп посвећен животу, раду и делу овог истакнутог револуционара. Скуп су успешно организовали Одбор за обележавање стогодишњице Дудићевог рођења, Међуопштински историјски архив из Ваљева и Институт за историју радничког покрета из Београда, уз свестрану помоћ Института за савремену историју из Београда и Заједнице науке из Шапца. Скупу је присуствовала Дудићева родбина, саборци и други гости, међу којима су били Бранислав Иконић, председник и Олга Николић, потпредседник Скупштине СР Србије и Живомир Несторовић, члан Председништва Републичког одбора СУБНОР Србије. Том приликом, резултате својих истраживања о животу, револуционарном раду и делу Драгојла Дудића, као и о друштвено-политичким, економским и другим приликама, у времену његовог деловања, саопштило је 17 научника, професора, новинара и историчара из Београда, Ваљева и Титовог Ужица. У дискусији која је тим поводом вођена, учествовао је већи број Дудићевих савременика и сарадника. Тако је верификована Дудићева улога, и то не само у револуционарном покрету и народноослободилачкој борби, већ и у књижевности и новинарству. Радови са овог скупа биће објављени у посебном Зборнику.

Програмом ангажовања на обележавању овог јубилеја, предвиђено је и да неке улице, тргови, месне заједнице, организације удруженог рада, школе, друштва и удружења грађана, добију имена оца и сина, Драгојла и Мише Дудића. Предложено је Координационом одбору Републичке конференције ССРН Србије за неговање традиција и прославе да општинским, међуопштинским и Градској конференцији ССРН Београд препоручи да приликом додељивања назива својим установама, објектима и другим институцијама имају у виду имена ових револуционара. У препоруци Координационог одбора од 11. јануара 1988. године, моле се конференције ССРН да предложи надлежним органима скупштина општина да приликом разматрања ових питања и вршења ревалоризације већ датих назива имају у виду ову иницијативу.

Извесне тешкоће јавиле су се око изградње и адаптације Спомен-дома „Драгојло Дудић“ у његовом родном месту, али се од тога не одустаје. Као што је познато у Клинцима су већ завели месни самодопринос за ове сврхе; Божидар Петровић, професор Архитектонског факултета из Београда урадио је његов пројекат; договорено је да се постојећи дом сруши и да се на том месту гради нови, са просторијама за привредну, друштвено-политичку и културно-просветну активност и Спомен-собом оца и сина, Драгојла и Мише Дудића. Ревизија тог пројекта је у току а његова реализација уследиће у наредном периоду.

У циљу свестранијег и потпунијег праћења реализације овог програма од стране средстава јавног информисања, предузето је више мера и конкретних активности. Тако је, на пример, 19. новембра 1987. године, у организацији Савезне конференције ССРН Југославије одржана Конференција за штампу, којој је председавао Јоже Хорватин, члан Председништва Савезне конференције ССРН Југославије, на којој је говорио Бранислав Иконић. Уз то, у организацији овог Одбора и Републичког комитета за информисање СР Србије организована је посета групе новинара Драгојловом завичају. На том путу, они су обишли више значајних места из њего-

вог живота и имали сусрете и разговоре са његовом родбином, саборцима и познаницима. Уз то многим редакцијама стављена је на увид бројна документација и пружена свестрана помоћ.

О овом јубилеју објављено је више десетина новинарских и других текстова. У томе су свакако најактивнији били ваљевски лист „Напред“, Радио-Ваљево, Радио и Телевизија Београд, а затим следе београдски листови: „Политика“, „Експрес политика“, „Комунист“ и „Четврти јул“. Осим њих, о овом јубилеју писали су још неки дневни и недељни листови и часописи, као и локална гласила: „Вести“ (Титово Ужице), „Глас Подриња“ (Шабац), „Наш глас“ (Смедерево), „Тимок“ (Зајечар), „Наша реч“ (Лесковац), „Никшићке новине“ (Никшић), „Тамнавске новине“ (Уб) и још неки. Поред информисања о реализацији ових програма, Радио и Телевизија Београд посветили су и посебне емисије Драгојлу Дудићу. Тако је Радио-Београд 29. новембра имао једночасовну емисију а Телевизија Београд 7. јула 1988. године у својој серији „Људи говоре“ емитовала је веома запажену и занимљиву полчасовну емисију „Казивање о Драгојлу Дудићу“. Својим богатством и разноврсношћу прилога, непосредношћу и занимљивошћу емисија је наишла на неподељене симпатије.

Одбор за обележавање овог јубилеја, још на седници одржаној 9. децембра 1987. године у Београду, констатовао је да се усвојени програми углавном успешно реализују; да су остварени програми били добро припремљени, веома посећени и топло примљени. Наглашено је да неки од реализованих програма имају и трајан карактер, те да ће њихови ефекти доприносити да се и даље чува и проширује успомена на Драгојла Дудића, који је тако успешно обједињавао прошлост, садашњост и будућност.

Целокупно ангажовање било је примерено садашњем економском тренутку. Настојало се да се избегну сва могућа свечарења и сви облици формалног обележавања овог јубилеја. Нарочита пажња поклањала се оним облицима обележавања јубилеја, за које се веровало да уз рационално трошење друштвених средстава могу постићи највећи ефекат.

Милорад Радојчић